

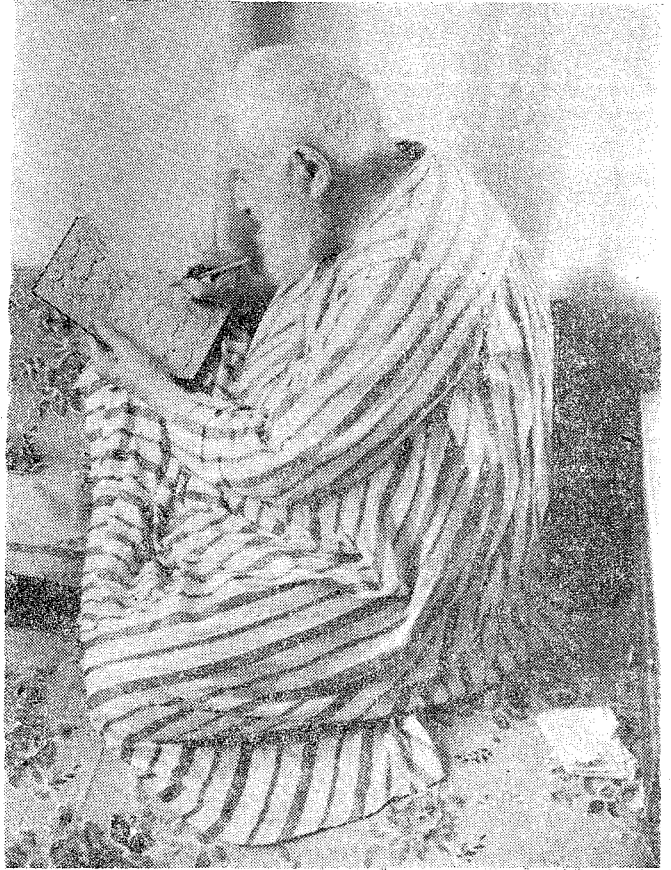
YAZI NASIL YAZILIR?

(1)

Daha evvel neşredilen seri makalelerde, eski san'at yazılarımızın vü-
cude getirilmesi için lüzumlu malzemedен — bu sahifelerin imkânı nisbe-
tinde — bahsölmüşüdü.

Unu, yağı ve şekeri olanın niçin helva yapıp yemediğini soran Nas-
reddin Hocamızı rah-
metle anıp, biz de,
san'at helvamızın ya-
pılmasına, yani bu
yazıların nasıl yazıl-
dığı hususuna gele-
lim. Ancak, mevzua
intibak edebilmek i-
çin, evvelce neşredi-
len «Mürekkeb—Ka-
lem—Kâğıd» bahis-
lerinin, meraklı oku-
yucularımızca tekrar
gözden geçirilmesi,
muhakkak ki yerin-
de olacaktır.

«Kit'a» ismini ver-
diğimiz normal eb'-
addaki yazıları, eski
üstadlar, alışılâ gelen
şekliyle diz üstünde
yazarlardı. (Resim I)
de görüldüğü vechile,
yerde, sedir veya
minder üstünde otu-
rulduğu vakıt, sol
ayak kaidenin altın-
da kalır, sağ bacak
ise; diz, göğüs hizası-
na gelecek şekilde
dikilir.



Resim: 1 — Bir natta, tarz-ı kadim üzere, sağ dizi üstün-
de yazı yazarken. Fotoğrafta görülen, Necmeddin Okyay
üstadımızdır.

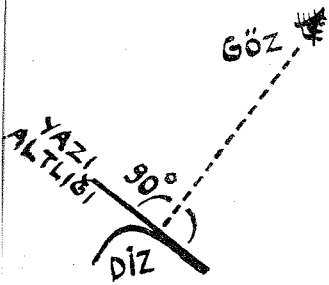


Resim: 2 — XIII. asrın yazı üstadlarından Yakut ül Musta'samî'nin bir minyatürü
(Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine - 2158, varak: 18)

Yazının, diz üzerinde mükemmelen yazılabilmesi için, kâğıdı düzgün bir halde tutmak ve yazdığını da, muntazam bir şekilde görmek lüzûmundan, bir altlığa ihtiyaç vardır ki, sağ el yazmakla meşgul olurken, yazı altlığı sayesinde, sol el de, kağıda istediği şekil ve istikameti verebilir.

Bu, diz üzerinde yazma, dolayısıyla altlık kullanma keyfiyetinin, asırlar evvelindenberi, usûl itihaz edildiğine misal olarak, XIII. asrın en büyük yazı üstadı Yakut ül Musta'samî'nin bir minyatürünü gösterebiliriz. Burada, Yakut, sağ dizi üzerinde yazı tarif ederken, bir talebesi de bakmaktadır. (Resim 2)

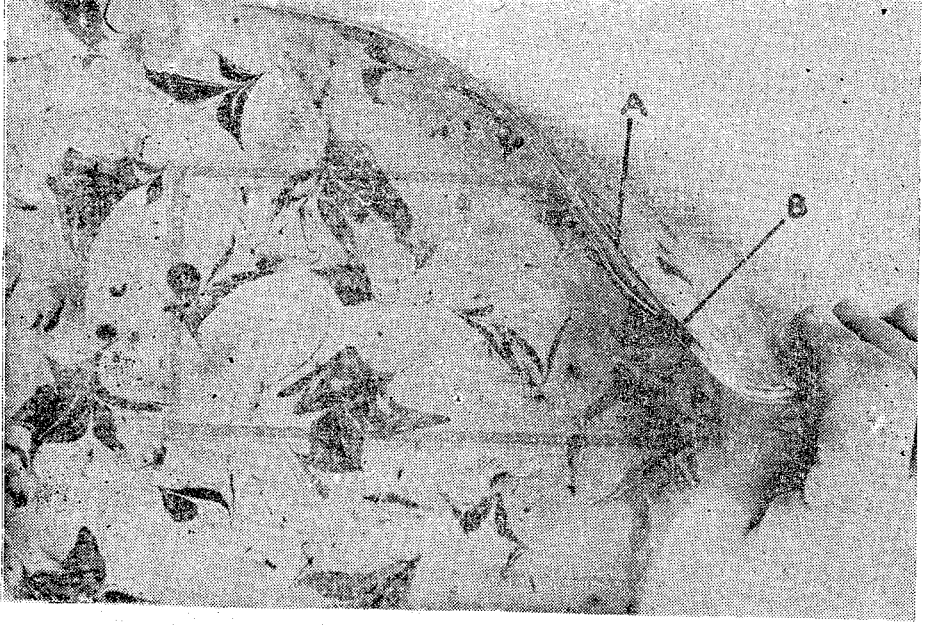
Altlık yardımıyla, diz üzerinde yazarken hâsil olan bu tabii ve portatif masa, aynı zamanda görüş zaviyesine de uygun geldiğinden tercih edilmiştir. Zira, yazma esnasında, kâğıdı tam dik açıdan (90°) görmek, estetiği sağlamak cihetinden olduğu kadar, gözün sağlığı için de elzemdir. (Resim 3)



Resim : 3 — Diz üzerinde yazılırken, gözün yazıyı görüş zaviyesi.

YAZI ALTLIĞI

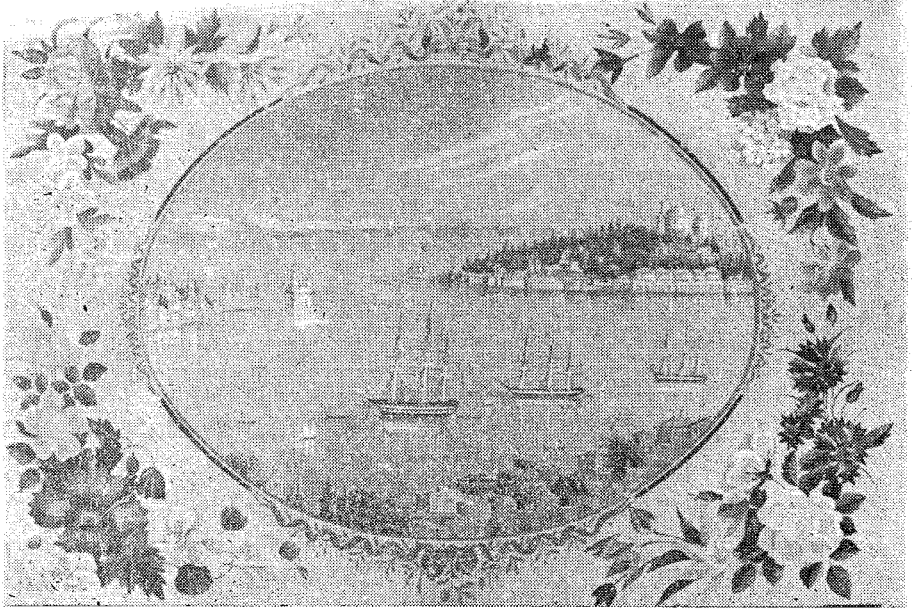
Eskilerin «zîr-i meşk» (=meşk altı) dedikleri yazı altlığı, mücellid ve müzehhibler tarafından, sülüs- nesih v.s. yazılar için ayrı, ta'lik kıt'alar için ayrı olmak üzere iki tarzda hazırlanırdı.



Resim: 4 — Hattat Sami Efendi'nin sülüs-nesih altlığı. İki yüzü, ebrî (ebrû) kâğıdı kaplı olup, A) Birbirlerine yapıştırılmayan kâğıt katları, B) Kâğıtların dağılmasını sağlayan deri band görülüyor. (26,5X18,3 cm eb'adında olup U. Derman Koleksiyonundadır.)

Üzerine sülüs-nesih kıt'aların rahatlıkla sığabileceği tahminen 18X 26 cm. eb'adında (bu ölçüler, her altlıkta aynı olmaz, birkaç cm. değişebilir) 20-30 kabaca kâğıd, 3-5 mm. kadar kalınlığı sağlayacak şekilde, üstüste konarak, kenarları tesviye edilir. Bunların sadece iki uzun kenarı, deriden ince bir band yardımıyla, köselere yakın yerinden birbirine tutturulmakla «altlık» in esas hazırlanmış olur (Resim: 4) Kâğıtların böyle biribirine yapıştırılmadan üstüste tutturulmasının sebebi, onların yumuşaklığından ve istenilen şeklin verilebilmesinden istifade etmek içindir. Altlığın iki yüzüne gelmek üzere, en alt ve en üste konan kâğıtlar, ebrîli, tezhibli yahut resimli olur, bazen deriden de yapılır. (Resim: 5,6,7, ve 8).

Ta'lik kıt'aları, daha küçük formadaki (tahminen 21X12 cm. eb'adında) kâğıdlara enine olarak yazıldığı için, altlığı da o nisbete uygundur. (Meselâ: 14X23 cm.) Murakka' germek usulüyle (1) hazırlanan «Ta'lik altlığı» diğerinin aksine sert ve ince bir plâka halinde olur. İki yüzü umumiyetle deri kaplıdır. (Resim: 9). Tarz-ı kadim üzere, bez veya kadife kaplı olanı da görülmüştür.

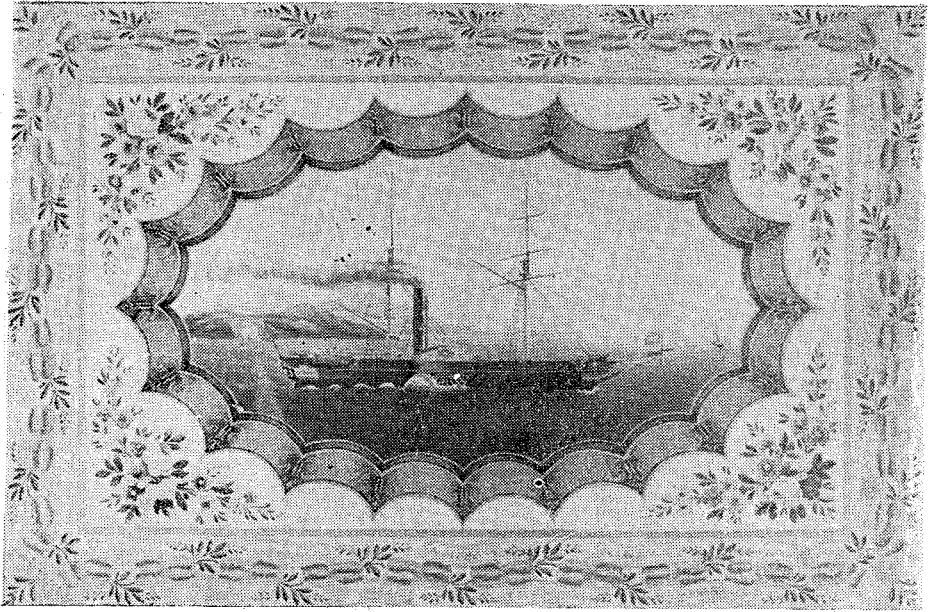


Resim: 5 — Üzerinde eski bir Sarayburnu manzarası olan bu yazı altlığı, 25,3X17,1 cm eb'adında olup Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Koleksiyonundadır.

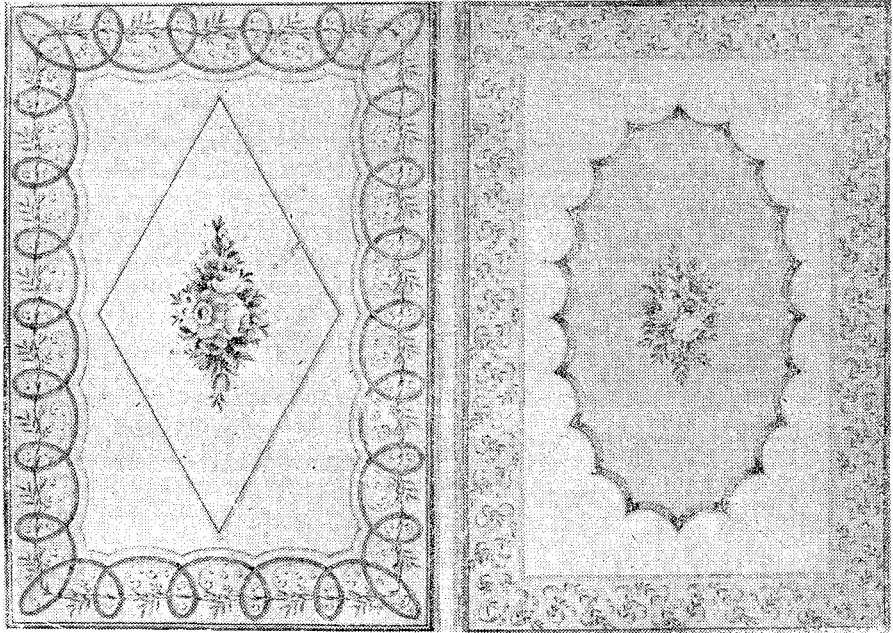
Ta'lik kâğıdının — enine ve bazen mâil olarak yazılması sebebiyle— elin dokunmasıyla yağlanıp kirlenme ihtimali fazla olduğundan, ta'lik yazı altlığında, bu teması önlemek üzere, yandan merbut bir yarım kapak vardır (Resim: 9 A). Ta'lik kâğıdı (2) altlıkla bu kapak arasına sıkıştırılır ve satır bittikçe yukarıya çekilerek yazmağa devam edilir (Resim: 10). Meşhur ta'liknüvis Hulûsi Efendi (1869-1940) gibi, kapaksız ta'lik altlığı kullananlar da vardır. (Resim 9 B).

(1) Nemlendirilerek gevşemesi te'min edilen kâğıdın üstüste yapıştırılması ve kurduğunda gerilmesiyle ince ve sağlam bir mukavva husûle gelir. Kâğıdın biri ötekenden, her tarafıyla bir kaç cm. büyük olduğu için, bu kenar fazlalıkları yapıştırıldığı yere merbut olur. Kuruyunca kavis yapmaz. Bu usule «murakka' germek» denir.

(2) Ta'lik kâğıdı için lütfen İslâm Düşüncesi, Sayı: 5, sahife 344 - 345'e bakınız.



Resim: 6 — Üzerinde, Sultan II. Mahmud dönemindeki ilk buharlı gemilerden birinin resmi olan bu yazı altlığı, 25,3X17,1 cm. eb'adında olup, Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Koleksiyonundadır.



Resim: 7 — Üzerinde, geçen asrın «buket» resimlerinden olan bir altlığın iki yüzü. (25,3X17,1 cm. eb'adında olup, Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver Koleksiyonundadır.)



Resim: 8 — Müzehhib Aliyy ül Üsküdarî'nin, bordo zemine, nefis buket ve halkârî ile işlediği, kullanmaya kıyamıyacak bir yazı althği ki (1171 H.-1758) tarihlidir. (20,5X32,5 eb'adında olup Topkapı S. K. 413 dedir.)

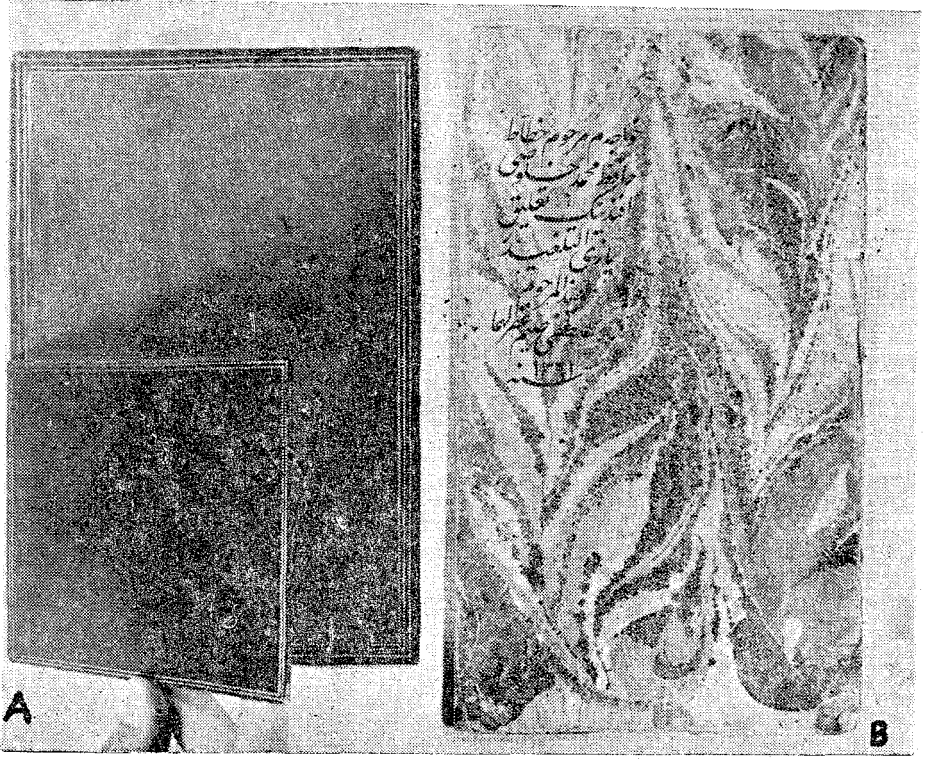
San'at yazılarını bir masada da yazmak kaabildir. Ancak, bu takdirde görüş açısını (90°) bozmamak için üstü yazandan tarafa meyilli veya gözün tepeden — kuş bakışı — görebileceği alçak irtifalı bir masa lâzımdır. Nitekim, zamanımızın Hat Üstadı Hâmid Bey, böyle bir masada yazmaktadır.

Celî yazıların, yukarıda bahsedilen normal altlıklarda yazılmasına imkân yoktur. Sığabilecek eb'adında bir yazı için, büyükçe bir mukavva veya tahtadan, bağdaş kurarak istifade edilebilir. Meşhur Sami Efendi'nin (1838 — 1912) celî althği, böyle bir mukavva olup bizde mahfuzdur. Hattâ üstünde de merhumun istif tecrübeleri vardır.

Daha büyük celî'lerin, geniş bir oda veya sofada yazılmak zarureti vardır. Hattâ geçen asrın celî hattatlarından Abdülfettah Efendi (1815-1896) Sultan Abdülmecid devrinde

Süleymaniye camininin celîlerini yeniden yazarken, bu büyük yazıların yazılmasında, yer cihetinden sıkıntı çektiğini padişaha arzemiş, Hünkâr da Abdülfettah Efendiye, rahatlıkla yazabileceği sofaların bulunduğu bir konak — ki Veznecilerle Bozdoğan Kemerî arasında imiş — ihsanında bulunmuştur.

Böyle bir hâdise, daha eskiden de cereyan etmiştir: XVIII. asrın

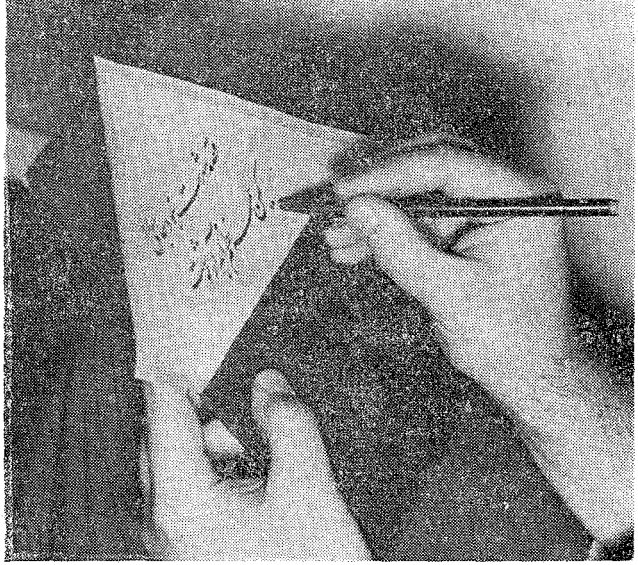


Resim: 9 — A) Kapağı kaldırılmış deri bir ta'lik althği. Hattat Macid Ayral'a (1891-1961) aiddir. (14,7X22,2 cm. eb'adında olup U. Derman koleksiyonundadır).. B) Hattat Hulûsi Efendi'nin kapaksız ve ebrû yüzü yazı althği. Üzerinde Hattat Halim Efendi'nin (1898-1964) nefis ta'lik ile şunlar yazıldığıdır: «Hocam merhum Hattat Hafız Mehmed Hulûsi Efendi'nin ta'lik yazı althğidir. Tilmiz ül merhum Mustafa Halim gufire lehumâ, sene : 1361» (14,5X25,5 cm. eb'adında olup U. Derman koleksiyonundadır.)

muteber hat üstadlarından Yahya Fahreddin Efendi (3) (vefatı: 1169 H. - 1756), Nuruosmaniye Camiinin celîlerini hazırlarken «Vüs'atlı celî yazmak, humbara atmağı meşk eylemek gibidir ki, Kâğıthanede meşk olunur. Kâğıdın vüs'atı, bizim duâhanelerimizin arsaları kadar ve belki daha vüs'atlı olmağla, ana göre bir menzile muhtacız ki, hattâ murad üzere yazıla» demesi üzerine, bu söz Yirmisekiz zâde Mehmet Said Paşa ta-

(3) Bu zâtın, bir hattat kabrinde bulunduğu kaleminden aldığı şevkle yazıya merak sardığını okuyucularımız hatırlayacaklardır. Bakınız: İslâm Düşüncesi, sayı: 4, sahife: 259, Kalem.

rafından duyulur ve beğenilir. 1755 de sadrâzam olunca, hemen böyle geniş bir ev alıp, Yahya Fahreddin'e hediye eder. Caminin yazılarından iki satırını bu yeni evde yazdığını «Tuhfe» kaydediyor. (sahife: 581)



Bir memleketde, san'atın ileri gitmesi için, devlet ricâli tarafından, san'atkârlara, mâ'nen ve mad-detten alâka gösterilmesinin şart olduğuna şu iki hâdise, en iyi misaldir.

Resim: 10 — Ta'lik yazı althığına, bir ta'lik kâğıdı sıkıştırılıp, mâil (eğri) bir ta'lik kıt'a, diz üzerinde yazılırken.

Kalemle yazılmasına imkân olmayan büyük celilerin önce küçük yazılıp, sonradan «Santraş= kareleme» usûlü ile büyütüldüğünden, evvelce bahsolunmuştu. (4)

Altlık bahsine şu hazin hâdiseyi naklederek son verelim:

İran ta'likine en mükemmel şiveyi veren ve bizim ta'lik hattatlarının geçeresinin kendisine kadar dayandığı meşhur İmad ül Hasenî (vefatı: 1618 - 1027 H.) nin «Buhara'lı Derviş Abdiyy-i Mevlevî» (vefatı: 1057 H. - 1647) namı ile ma'ruf bir talebesi vardır. Ta'lik hattını İsfahan'da, İmad'dan öğrenip İstanbul'a gelir ve Yenikapı Mevlevîhanesine yerleşir. Bir zaman sonra, hocasını görmek arzusuna düşer ve İsfahan'a gittiğinde, onun şehid edildiğini öğrenir, evini bulur. Yakınları, bu vefakâr talebesi için; merhumun bir yazı althığı vasiyyeti olduğunu söyleyip, bunu kendisine verirler. Teberrüken saklamayı düşünürse de, althığın fazlaca kaba oluşundan kuşkulandır ve iki yüzünü birbirinden ayırd edince görür ki, merhum üstadın en güzel ta'lik kıt'alarından on tanesi yazı althığının arasına yerleştirilmiştir! (5)

Hocasına büsbütün yanan Derviş Abdi, İstanbul'a döner. Bu kıt'aların zamanında «Altlık kıt'aları» diye şöhret bulduğunu Necmeddin Okyay üstadımız nakletmişlerdir. Tabii, bugün müzelerimizde ve koleksiyonlarda mevcut İmad kıt'alarından hangisinin, mezkûr kıt'alar olduğunu tefrike imkân yoktur. (Resim: 11) (Devamı var)

(4) Kalem, İslâm Düşüncesi, Sayı: 3, sahife: 168 - 169

(5) Tuhfe-i Hattatın, Müstakim zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, sahife 681.